

Rudi Paloš

KATEHETSKE POSTAVKE POSLJEDNJEGA SREDNJOŠKOLSKOG VJERONAČNOG UDŽBENIKA "ŽIVOTU USUSRET"*

Udžbenik za vjeronauk u četvrtom godištu srednjih škola, autora Marka Pranjica i Ante Stojicia, sastoji se od deset cjelina usmjerenih i prema objašnjavanju naslova i prema njegovu ostvarivanju. Doista, za svakog je kršćanina ostvarivanje Božjeg kraljevstva osnovna i temeljna zadaća; u tome smislu on tako često moli izgovarajući riječi koje je naučio od Gospodina Isusa: "Oče naš..." Ta je molitva poznata svim kršćanima, ali i svima onima koji žive u ozračju kršćanske sredine. Autori polaze od zadatka svakog kršćanina da moli i djeluje za dolazak konačnog Božjeg kraljevstva i za njegovo ostvarivanje već ovdje na zemlji. Tako već prva jedinica podsjeća na taj zadatak, upozorava vjeroučenika da je kraljevstvo naviješteno siromasima i da je ideal njegova pripadništva biti poput djece. Kraljevstvo je već započelo, ali još nije i ostvareno! Kako ga ostvariti i što to znači biti poput djece, udžbenik će nam reći na sljedećim stranicama.

Napetost između poznatog svetopisamskog izričaja i kršćanskog iščekivanja - *već i još ne* - na neki je način okosnica u ponudi i razradi gradiva ovog udžbenika. Sigurnost ostvarenosti i ostvarivosti Božjega kraljevstva ne oslobađa kršćanina njegove zadaće da nastoji već ovdje na zemlji poraditi kako bi se to kraljevstvo, već započeto, ali još neostvareno, svakim danom sve više ostvarivalo. Stojeći objema nogama na zemlji, mladi kršćanin promatra svoj sadašnji život i, pozvan pripremati se kako bi što spremnije pošao budućemu *životu ususret*, razmatra svijet i ljude s kojima živi i koji su dio njegove današnjice i sutrašnjice. U tome smislu poredane su i teme koje udžbenik obrađuje. Riječ je o sljedećim temama:

- 1) Kraljevstvo Božje
- 2) Pojedinac i društvo
- 3) Sloboda od i sloboda za
- 4) Ljudska seksualnost
- 5) Brak i obitelj
- 6) Zvanje, zanimanje, rad
- 7) Društvena pravda
- 8) Odnos prema vlasništvu
- 9) Samoodgovornost unutar društvenih struktura
- 10) Kršćansko shvaćanje mira, ostvarivanje poruke.

Kao što je vidljivo, obuhvaćene su teme koje su dio konkretnoga ljudskog života i svijeta u kojemu mladi čovjek već živi i u kojemu će nastaviti živjeti i po svršetku srednjoškolskog obrazovanja. I kao što se općenito po svršetku četverogodišnjeg srednjoškolskog ciklusa i polaganja ispita zrelosti očekuje da se

djevojka i mladić i u praksi pokažu zrelima, odnosno sposobnima da tu zrelost svojim riječima, a napose svojim djelima osobno pokažu i dokažu, tako se isto pokazuje da će, da se opet izrazim tipično kršćanskim rječnikom, na zreo način znati "svjedočiti" svoj kršćanski poziv i uvjerenje. U tome smislu želi ih se ovim udžbenikom upozoriti i pripremiti. Upozorenje je upravljeno prema ukazivanju na osnovne sastavnice općeljudskih vrednota, a priprava ide za tim da im otkrije put kojim će te vrednote moći razvijati i oplemenjivati na tipično kršćanski način.

Očito je da su autori, kao i u prijašnjim svojim udžbenicima, i ovaj put nastojali biti dosljedni u poštivanju dvaju temeljnih pedagoško-katehetskih načela koja pozivaju na toliko naglašavanu i svakako potrebnu i nužnu dvostruku vjernost: Bogu i čovjeku. Taj katehetski poziv i zadatak ostvaruje se na specifičnom pedagoškom području uzimanjem u obzir zahtjeva antropološko-katehetskih zasada i usmjerenja, pa se tako mladim vjeroučenicima koji su odlučno zakoračili "životu ususret" malo-pomalo otkriva slojevitost, zahtjevnost i znakovitost kršćanskog puta i napetosti između *već započeto* i *još neostvareno*.

Čovjek kao društveno biće i kao onaj tko redovito ne živi sam za sebe, cjeloviti je dio općeljudskoga društva u kojemu živi i djeluje. Udžbenik uvodi učenike u specifičnost kršćanske definicije društva pa s time u svezi poziva i na dublje vrednovanje savjesti, te pratiteljice koja je čovjeku stalni podsjetnik da mu sloboda treba poslužiti kao poticaj i potporanj u ostvarivanju konkretnih djela i mogućnosti da bi se isto tako slobodno odlučio za određeni postupak. Neizostavni dio ljudskoga bivanja jest i činjenica da je čovjek spolno određeno i obilježeno biće. Vodeći vjeroučenika *životu ususret* autori podsjećaju na svrhu i općeljudska svojstva te na zlouporabu ljudske spolnosti, ali i na mogućnost i poziv zrelog i odgovornog življenja spolne određenosti i moći. Nadovezujući se na tu temu pozivaju nas da se prisjetimo kako je upravo obitelj temelj i okosnica ljudskoga društva.

S obzirom na ljudski rad, autori će podsjetiti da je svrha ljudskoga zanimanja u tome da čovjek bude sretan, dok će s obzirom na društvenu pravdu, istaknuti važnost i veličinu dostojanstva ljudske osobe ukazujući ujedno na temeljne zasade katoličkoga društvenog nauka. Tu je isto tako važan i odnos prema materijalnim dobrima te potreba da se ukaže na vrijednost i važnost dobrima i vlasništvu općenito. U tome se sklopu ne može zaobići govor o odgovornosti i o potrebi pravedne raspodjele dobara koja čovjeku stoje na raspolaganju. Autori stoga zaključuju: mir s Bogom jest i početak mira u svijetu.

Očito je dakle da su autori u svome pristupu gradivu i štivu odlučili čitatelja promatrati kao osobu sposobnu za razmišljanje, ali u isto vrijeme i kao osobu koja je još uvijek u hodu: *već se opredijelila*, ali *još nije stigla na cilj*. Ova bi se knjiga mogla stoga označiti i kao jedan od školskoudžbeničkih putokaza kojima se učeniku, kao i svim čitateljima bez razlike, daju smjernice ali i poticaji za razmišljanje kako njihov hod ne bi bio prazan ili uzaludan. I opet se dakle može reći da je u prvom planu *antropološka metoda*: polazi se od

* Prikaz prigodom predstavljanja četvrtoga srednjoškolskog vjeronaučnog udžbenika "Životu ususret" u dvorani "Školske knjige" 10. listopada 1994.

čovjeka i svijeta u kojemu čovjek živi i djeluje. Nije na meni da u ovome trenutku govorim o pedagoško-metodološkoj postavci udžbenika, ali držim da je nužno podsjetiti na ovakav metodološko-katehetski prosljeđ, da bi se lakše razumjelo izbor i podastiranje materijala, ali i da bi se moglo odgovoriti na još jedan od temeljnih zahtjeva suvremene i svevremene katehetike. Riječ je naime o poštivanju *hijerarhije istina i vrednota*, te o potrebi za *cjelovitim* prikazivanjem i ponudom sadržaja. S obzirom na pitanje hijerarhičnosti, ali i cjelovitosti, autori su sigurno bili svjesni i ograničenog prostora i nemogućnosti da iscrpno i detaljno dadu odgovor na sva pitanja. S time u svezi, upravo potpomognuti željom za prihvaćanjem *hijerarhije istina i vrednota* te željom za *cjelovitošću*, s jedne strane pretpostavljaju ostala tri udžbenika koji zajedno s ovim tvore neodvojivu cjelinu, dok s druge strane, pozivajući se na učenikovo i čitateljevo iskustvo, potiču na samostalno zaključivanje i povezivanje koji će imati svoj temelj upravo u tom iskustvu. Istovremeno omogućuju povezivanje i druge radnje koje su obvezatne i preporučljive s čisto pedagoško-metodološkog stajališta, ali su isto tako, zahvaljujući interdisciplinarnosti, neizostavne za svaki ozbiljan katehetski rad i postupak.

Pojedina se tema nastoji obraditi, kao što je to bila praksa i u prva tri vjeronaučna udžbenika, višeslojno sa ciljem da se ukaže na bogatstvo i raznolikost ljudskog iskustva i života, na mnogoobličnost pojedinih problema te na širinu koju svaka od zastupljenih tema predstavlja u sebi. S time u svezi učenici se upoznaju s klasičnim teološkim postavkama, ne zanemarujući ni konkretnu sredinu iz koje je udžbenik izrastao i za koju je sastavljan. Tako ćemo uz pojedinu temu naići na određene sadržaje kojima je cilj *uvesti* u razmišljanje o temi, da bi se u isto vrijeme i susljedno pokazalo što o tome kaže crkveno učiteljstvo, potkrepljujući to npr. citatima ili ukazivanjem na odgovarajuća biblijska mjesta, navodeći dijelove crkvenih dokumenata II. vatikanskog sabora ili posaborskog razdoblja. Daje se pritom istaknuto mjesto *Katekizmu Katoličke crkve*, koji je ovih dana konačno izašao i u hrvatskom prijevodu pa će se zainteresirani vjeroučenici i vjeroučitelji moći i osobno uvjeriti ne samo u istinitost i prikladnost navođenja pojedinih dijelova nego i u okružje, tj. u širi kontekst iz kojega je navedeni odlomak preuzet.

Nisu zanemareni ni drugi izvori i uzori, kao što su npr. primjeri i misli kršćanskih velikana, svetaca i mislilaca starijeg i novijeg doba (Učitelj Eckhard, 23; Antony de Mello, Majka Terezija, 27; Ivan Pavao II) odnosno pisaca i pjesnika, zastupnika lijepe književnosti. Njihove misli i razmišljanja kojiput su istaknute kao poticaj za razmišljanje, kojiput kao samostalna tema što na izvoran način poziva na produbljanje ili dublje oblikovanje teološki već izraženog sadržaja. U tome smislu i dodaci, kao što su npr. zadaci i poticaji za razmišljanje, i s obzirom na sadržaj koji se želi ponuditi vjeroučenicima, mogu biti višestruko korisni i upotrebljivi: različitim didaktičkim predlošcima upućuje se vjeroučenika na razmišljanje i otkrivanje već uvedenih tema kako bi se i na taj način, samostalnim radom i doumljivanjem, što više uokvirila i razradila obradivana tema, odnosno kako bi se stvorio osobno i na temelju vlastitog razmišljanja i iskustva promišljen i domišljen zaključak o životnom značaju i konkretnoj povezanosti i prisutnosti određenih tema.

Ukazujući na pozitivne i negativne strane iznesenih pitanja i problema, autori pozivaju vjeroučenika da postane svjestan isprepletenosti objavljene vjere i konkretnog življenja te vjere: Kraljevstvo Božje ostvaruje se već sada, ali još nije u potpunosti ostvareno. Nije na odmet istaknuti i određene sadržaje koji su, što je sasvim naravno, obilježeni vremenom u kojem je udžbenik nastao: podsjećanje na značajke komunističkoga društvenog sustava, poziv na izgradnju osobnoga stava, vrednovanje privatnoga vlasništva, ali i ukazivanje na potrebu za izgrađivanjem ispravne svijesti o temeljnom ravnovesju privatnog i društvenog vlasništva (46-47) ili pak podsjećanje na vrijednosti i ograničenja određenih općeljudskih vrednota (npr. nacionalna, rasna, državna pripadnost, etičko-moralna veza). Nadovezujući se na to ukazuje se i na povijesno utvrđene nedosljednosti između teorije i prakse, poziva se na izgradnju utemeljenog i ispravnog osobnog stava, a učenici se potiču da postanu svjesni svoje osobne odgovornosti u takvim i sličnim problemima. Tako postaje očito da nije nakana pisaca udžbenika tek iznositi unaprijed oblikovane i jednom zauvijek utvrđene teološke istine, nego da žele upozoriti i na općeljudske i, s time neizostavno povezane, etičke i moralne te na kršćanstvu svojstvene i neodređive moralne zahtjeve i zakone. Tako se npr. dok se ukazuje na općeljudsku vrijednost slobode i s time u svezi na čovjekovu sposobnost odlučivanja - za ili protiv, u jednom ili u drugom smjeru, povezuju povijesna i razumska dostignuća i doumljivanja, ne izostavljajući pozitivne i negativne strane, preduvjete i posljedice, razlikujući između slobode djeteta i slobode odrasla čovjeka, podsjećajući na zamke u koje može dovesti mladenački žar za, nerijetko nedomišljenim, isticanjem važnosti i vrijednosti slobode. S time u svezi podsjeća se i na unutarnje i vanjske, osobne i društvene poticaje i prisile te se učenika poziva na izgrađivanje osobnoga stava pri čemu se nastoje uzeti u obzir kršćanski povijesnospasenjski i općeljudski propisi i zakoni dok se poziva i podsjeća na izgradnju i ulogu osobne savjesti.

Biblija već na početku podsjeća da je Bog čovjeka stvorio kao muško i žensko. Polazeći od te temeljne biblijske istine udžbenik poziva vjeroučenika na izgrađivanje i stvaranje osobnoga stava i ispravnog vrednovanja svoje i tuđe spolnosti, podsjećajući da je čovjek tjelesno-duhovno biće. Isticanje tog dualiteta u svakom ljudskom biću ima svoj sasvim određen teološki i katehetsko-pedagoški naboj: želja je autora podsjetiti na postojeće razlike i svojstva, ali ujedno i pozvati na stvaranje sklada mišljenja koje će znati izbjegavati povijesno već dogođene i negativno ocijenjene isključivosti i podjele, izgrađujući u sebi sklad osobe koja sebe i druge prihvaća u svojstvenoj posebnosti i različitosti. Te posebnosti i različitosti trebaju međutim biti ugrađene u sklad koji će označivati odraslo ljudsko biće: ljudska i kršćanska zrelost ne isključuju nego naprotiv prihvaćaju posebnosti i razlike, koje nisu i ne moraju biti uzrokom razdora, nadjačavanja ili robovanja već su naprotiv poticaj na skladno vrednovanje i suživot.

Jedan od najkarakterističnijih oblika suživota muškarca i žene, "osnovna društvena jedinica zasnovana na zajedničkom životu užeg kruga krvnih srodnika, obično roditelja i djece", jest upravo obitelj. Udžbenik ukazuje na vlastitosti braka i obitelji, te onih koji se odluče ne ženiti poradi Kraljevstva nebeskoga.

Ne zaobilazi pritom toliko aktualne teme rastavljenih i neoženjenih, kao ni pitanja u svezi s rađanjem i odgojem djece. Zvanje, zanimanje i rad izravno utječu i na brak i na obitelj, na roditelje i djecu, bilo da je riječ o onima koji su već odabrali svoje zvanje i zanimanje, bilo da je riječ o onima koji se na to tek pripremaju, trenutno su nezaposleni ili pak nemaju niti prilike za čovjeka dostojan rad i zaposlenje. Specifičnost prilika u kojima je udžbenik nastao, vrednovanje povijesti i složenost svijeta u kojemu živimo potakli su autore da podsjetite i na Hrvate u inozemstvu koji daleko od rodne grude potražiše posao i životnu sreću.

Složenost međuljudskih odnosa i životnih situacija neizostavno potiče pitanje *društvene pravde* i njezinih općeljudskih, moralnih i kršćanskih zasada i utemeljenja. Drugi vatikanski sabor, općenite i posebne postavke katoličkog društvenog nauka te Isusov govor o blaženstvima podsjetit će učenike na svu složenost i zahtjevnost ovoga problema. Potpunijem i produbljenijem upoznavanju s raznim vidovima društvene pravde pridonosi i podsjećanje na neke povijesno još uvijek prisutne ili u povijesti neuspjele pokušaje organiziranja i ostvarivanja pravednoga društvenog poretka. S time u svezi govori se i o materijalizmu i o kapitalizmu, te se ističu pozitivne i negativne strane upravljanja materijalnim dobrima, a u isto se vrijeme učenici pozivaju da budu dosljedni "nasljedovatelji siromašnoga Krista" (208). Govor o novcu, njegovu privređivanju i općenito o raspolaganju materijalnim i duhovnim dobrima potiče autore da učenike podsjetite na potrebu izgrađivanja svijesti o samoodgovornosti unutar društvenih struktura, pri čemu se ne zaobilaze ni neki, danas osobito aktualni problemi, kao što je npr. pitanje zaštite i očuvanja okoliša (228). Zaključno poglavlje poziva učenike da u sebi posvijeste važnost i ulogu zalaganja za mir, što se vidi kao jedan od preduvjeta za ostvarivanje i mogućnost navještaja poruke spasenja, ali i kao jedan od specifičnih zadataka svakog kršćanina. S time u svezi bilo je nužno upozoriti i na promicanje ekumenskog duha, što se prepoznaje kao "djelo Duha u kršćanskom svijetu" (263). Podsjećanje na povijesne uzroke i posljedice pomoći će sveobuhvatnijem razumijevanju problema, a isticanje "katoličkih načela ekumenizma" usmjerit će učenika na utemeljen i svjestan hod prema njegovu rješavanju.

Znakovito je da udžbenik završava upravo poticanjem na promicanje mira i ekumenskog pokreta: to je ujedno i putokaz za cjelovito ostvarivanje kraljevstva Božjega, koje je, kao što smo vidjeli, odgovoran zadatak i moguće rješenje već u ovome životu. Udžbenik se tako pokazuje i eshatološki i ovozemaljski usmjeren, podsjećajući da je, dopustite mi da to još jednom ponovim, kraljevstvo Božje već tu, iako *još nije* u potpunosti ostvareno. Učenici, koji su pozvani da se zauzmu za njegovo ostvarivanje, ovim su udžbenikom dobili još jedan poticaj i pomoć kako bi svoje snage usmjerili prema što djelotvornijem ostvarivanju Kraljevstva već danas, svjesni da je to zadaća koju treba ostvarivati tijekom čitava života. Ovim udžbenikom i svojim radom pod vodstvom nastavnika-vjeroučitelja položiti će, kao ljudi i kao kršćani, temelj zauzetom životnom zalaganju upravo u trenutku kad postaju svjesni da će ispitom zrelosti u potpunosti zakoračiti "životu ususret".

Autorima čestitam, a Vama zahvaljujem na pozornosti!